

TEISĖJŲ SOCIALINĖS GARANTIJOS

[...] bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą. [...] Konstitucijoje nėra nustatyta, kuri institucija - Seimas ar Vyriausybė nustato teisėjų atlyginimus. Tačiau vadovaudamasis bendraisiais teisėjų ir teismų nepriklausomumo konstituciniais principais įstatymų leidėjas įtvirtino normą, kad teisėjų atlyginimus nustato Lietuvos Respublikos įstatymai. (*Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas*)

[...] teisėjų darbo užmokesčio fondą kiekvieniems metams tvirtina ne Vyriausybė, bet Seimas biudžeto įstatymu. Pagal šio fondo dydį yra nustatomi ir teisėjų atlyginimai bei esamos šių atlyginimų priemokos. Dabartinė kiekvieno teisėjo atlyginimo struktūra priklauso ne nuo išnagrinėtų bylų ir juo labiau ne nuo konkrečiose bylose priimtų sprendimų, o nuo bendrų kriterijų, kuriais remiantis nustatomas teisėjų darbo užmokestis. Tarnybinių atlyginimų priemokos nėra nustatomos personaliai. [...] Premijavimas yra individualaus skatinimo forma. Tai reiškia, kad tokiam skatinimui teisėjai gali būti atrenkami personaliai, premijos dydis taip pat gali būti nustatomas individualiai kiekvienam iš premijuojamųjų. [...] Premijų paskirtis paprastai yra tikslinė - skatinti darbuotojų motyvaciją siekti tam tikrų rezultatų. [...] Premijų skyrimas paprastai yra susijęs su darbo teisinių santykių įgyvendinimu, tuo tarpu teisėjai nėra kam nors pavaldūs, taip pat ir Vyriausybei ar teisingumo ministrui, todėl teisėjų premijavimas pažeidžia teisėjų ir teismų nepriklausomumą. [...] vykdydamas teisingumą teisėjas klauso tik įstatymo. Tai reiškia, kad teisėjas negali būti skatinamas ar orientuojamas, kaip išnagrinėti bylą - jis privalo nustatyti objektyvią tiesą byloje ir remdamasis įrodytais juridiniais faktais tiksliai pritaikyti įstatymą. Be to, visi teisėjai turi vienodą statusą, skiriasi tik jų įgaliojimai, priklausantys nuo to, kurios grandies teisme teisėjas dirba. (*Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas*)

[...] Teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių garantijų konstitucinės apsaugos imperatyvas kyla iš Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo siekiant teisingumą vykdančius teisėjus apsaugoti tiek nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių poveikio, tiek nuo kitų valdžios įstaigų ir pareigūnų, politinių ir visuomeninių organizacijų, komercinių ūkinių struktūrų, juridinių ir fizinių asmenų įtakos. Pažeidus konstitucinį teisėjo ir teismų nepriklausomumo imperatyvą sudaromos prielaidos padaryti teisminę valdžią priklausomą nuo politinės konjunktūros.

(*Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas*)

[...] net jei ir būtų taip, kad teisėjų atlyginimai, atsižvelgiant į sudėtingą Lietuvos ekonominę būklę, būtų sumažinti, tai neturi ir negali daryti įtakos teisingumo vykdymui.

(*Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas*)

[...] Nustatytu draudimu siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą – būtinas teisingumo įgyvendinimo sąlygas. Kartu pažymėtina, kad teisėjų pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu suponuoja ir valstybės pareigą nustatyti teisėjo orumą bei profesinį statusą atitinkantį atlyginimą ir socialines garantijas.

(*Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas*)

[...] Teisėjo darbo teisme metu draudžiama mažinti teisėjo darbo užmokestį, išskyrus šio Įstatymo numatytus atvejus, ar kitas socialines garantijas.

(*Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas*)

[...] Teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijų apsauga yra viena iš konstitucinio teisėjų ir teismų nepriklausomumo principo užtikrinimo garantijų. Todėl bet kokie mėginimai mažinti

teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas traktuotini kaip kėsಿನimas į teisėjų ir teismų nepriklausomumą.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)

[...] nuostata „kai iš esmės pablogėja valstybės ekonominė ir finansinė būklė“ aiškintina kaip reiškianti esminį valstybės ekonominės ir finansinės būklės pakitimą, kai dėl ypatingų aplinkybių (ekonominės krizės, gaivalinės nelaimės ir kt.) valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis. Tokiais atvejais valstybės funkcijoms vykdyti ir viešiesiems interesams tenkinti, taigi ir teismų materialiniams bei finansiniams poreikiams užtikrinti, dėl objektyvių priežasčių gali pritrūkti lėšų. Esant tokioms aplinkybėms įstatymų leidėjas gali pakeisti teisinį reguliavimą, pagal kurį nustatyti atlyginimai įvairiems asmenims, ir įtvirtinti tiems asmenims mažiau palankų atlyginimų teisinį reguliavimą, jei tai būtina siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)

[...] mažinti teisėjų atlyginimą galima tik įstatymu, kad tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki. Net ir tuo atveju, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, teismų finansavimas, teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atlikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės vykdyti teisingumo arba teismų galimybė tai atlikti būtų suvaržyta.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)

[...] Pagal Konstituciją teisėjams nustatytos materialinės ir socialinės garantijos turi būti tokios, kad atitiktų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] Konstitucinė sąvoka „teisėjo atlyginimas“ apima visas išmokas, mokamas teisėjui iš valstybės biudžeto.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsಿನimas į teisėjų ir teismų nepriklausomumą. Teisėjas kaip ir kiekvienas asmuo, turi teisę ginti savo teises, teisėtus interesus bei teisėtus lūkesčius.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] mažinti teisėjų atlyginimą galima tik įstatymu, tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki, jei tai būtina siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes. Tačiau, net ir tuo atveju, teismų finansavimas, teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atlikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės - vykdyti teisingumo arba teismų galimybė tai atlikti būtų suvaržyta.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams už darbą turi būti atitinkamai atlyginama nė vieno iš jų nediskriminuojant ir nė vienam netaikant privilegijų, ir jiems turi būti nustatytos atitinkamos – nediskriminacinės ir privilegijoms neprilygintos – socialinės (materialinės) garantijos.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] teisėjų atlyginimų atveju, taip pat ir teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams (teisėjų pensijų) atveju turi būti atsižvelgiama į tai, kad iš Konstitucijos kyla teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms teismų sistemoms, taip pat į tai, kad bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų sistemos, kaip institucijų sistemos, yra ne vienos grandies.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] Reikalavimai teisėjo socialinėms (materialinėms) garantijoms yra įtvirtinti ir tarptautiniuose dokumentuose. Visuotinės teisėjo chartijos nustatyta, kad „teisėjas privalo gauti pakankamą atlyginimą, kad būtų užtikrintas tikras ekonominis jo nepriklausomumas“, kad „atlyginimas neturi priklausyti nuo teisėjo darbo rezultatų ir negali būti sumažintas tol, kol jis eina teisėjo pareigas“, kad „teisėjas turi teisę išeiti į pensiją ir gauti kasmetinę išmoką ar pensiją, kurios dydis priklauso nuo teisėjo profesinės kategorijos“, taip pat kad „išėjusiam į pensiją teisėjui negali būti trukdoma eiti kitas teisinės pareigas tik dėl tos priežasties, kad jis anksčiau dirbo teisėju“.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] Įstatymų leidėjas teisėjų valstybinę pensiją traktuoja kaip vieną iš teisėjų socialinių garantijų.
(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] Valstybė, įstatymu nustatydamą, kad asmenys, atitinkantys įstatymo nustatytas sąlygas, įgyja teisę į tam tikrą įstatyme nustatytą pensiją, kartu prisiima išipareigojimą tokią pensiją paskirti ir ją mokėti, taigi privalo garantuoti atitinkamą pensinį aprūpinimą nurodytiems asmenims tokiais pagrindais bei dydžiais, kurie nustatyti įstatyme, o asmenys, atitinkantys įstatymo nustatytas sąlygas, turi teisę reikalauti, kad valstybė vykdytų įstatymu prisiimtą išipareigojimą ir jiems skirtą atitinkamą pensiją bei mokėtų nustatyto dydžio išmokas; įstatymų leidėjas privalo nustatyti toki teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų atitinkamos pensijos mokėjimą įstatymo nustatytas sąlygas atitinkantiems asmenims. Kai Konstitucijai neprieštaraujančiu įstatymu nustatyta pensija yra paskirta ir mokama, ši asmens įgyta teisė ir teisėtas lūkestis yra sietini ir su šio asmens nuosavybės teisių apsauga.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] Nustatant, kokiems asmenims skiriama ir mokama valstybinė pensija, valstybinės pensijos skyrimo ir mokėjimo pagrindus bei sąlygas, taip pat šios pensijos dydžius, privalu paisyti konstitucinio socialinės damos imperatyvo, teisingumo, protingumo bei proporcingumo principų; valstybinės pensijos skyrimas ir mokėjimas neturi tapti privilegija. Jeigu įstatymų leidėjas, įstatymu nustatydamas tokio pensinio aprūpinimo pagrindus, asmenis, kuriems skiriamos ir mokamos šios pensijos, pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, taip pat pensijų dydžius, nepaisytų Konstitucijos (pavyzdžiui, valstybinės pensijas skirtų asmenims, kuriems tokios pensijos negali būti skiriamos, nustatytų nepagrįstai didelius ar mažus tokių pensijų dydžius arba nustatytų nepagrįstas tokių pensijų skyrimo ir mokėjimo sąlygas), toks pensinis aprūpinimas pagal Konstituciją negalėtų būti ginamas.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] valstybinės pensijos savo prigimtimi ir pobūdžiu skiriasi nuo valstybinių socialinio draudimo pensijų ir yra mokamos iš valstybės biudžeto; todėl gali būti nustatytas maksimalus tokių pensijų dydis.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] kreiptis dėl teisėjų valstybinės pensijos paskyrimo galima bet kuriuo metu po teisės gauti šią pensiją atsiradimo dienos, [...] teisėjų valstybinė pensija skiriama iki mirties.

(Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas)

[...] tai, kad pagal Konstituciją teisėjai nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus gali būti atleidžiami iš pareigų dėl sveikatos būklės, savaime negali būti pagrindu jiems netaikyti su teisėjo statusu susijusių socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams, nustatytų (ir taikomų) teisėjams, kurių įgaliojimai nutrūko jiems sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus arba pasibaigus įgaliojimų laikui. Nors įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti tokių teisėjų (atleistų iš pareigų dėl sveikatos būklės nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus) socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas nutrūkus jų įgaliojimams, jis neturi diskrecijos nustatyti tokio teisinio

reguliavimo, kad socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams atžvilgiu teisėjų, nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus atleistų iš pareigų dėl sveikatos būklės, statusas būtų priešpriešinamas teisėjų, kurie iš pareigų buvo atleisti jiems sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus arba pasibaigus įgaliojimų laikui, statusui. Pabrėžtina, kad minėtas teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindas yra susijęs ne su paties teisėjo laisvu apsisprendimu nebebūti teisėju, nebesiekti teisėjo karjeros, o su tuo, kad jis dėl nuo jo nepriklausančios priežasties - sveikatos būklės negali eiti savo pareigų ir jo įgaliojimai turi būti nutraukti pirma laiko. Įstatymų leidėjas, nustatydamas teisėjų socialines (materialines) garantijas nutrūkus jų įgaliojimams, šios aplinkybės negali nepaisyti.

(*Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas*)

[...] pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmeniui, kuriam yra paskirta ir mokama senatvės pensija, būtent dėl to būtų suvaržyta galimybė laisvai pasirinkti darbą bei verslą, nors jis ir atitinka įstatymo nustatytas sąlygas, kad dirbtų tam tikrą darbą arba verstųsi tam tikru verslu; galimybės laisvai pasirinkti darbą bei verslą suvaržymu laikytinas ir toks teisinis reguliavimas, kai asmuo negali darbo bei verslo laisvai pasirinkti dėl to, kad įgyvendinus šią teisę jam būtų nemokama paskirta ir iki tol mokėta senatvės pensija arba jos dalis; ši nuostata *mutatis mutandis* taikytina ir kitoms pensijų rūšims, *inter alia* Valstybinių pensijų įstatyme numatytoms valstybinėms pensijoms.

(*Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas*)

[...] įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su teisėjų atlyginimų nustatymu, gali įtvirtinti, jog atlyginimas – teisėjo socialinė (materialinė) garantija – susideda ne iš vienos, o iš kelių sudedamųjų dalių, *inter alia* pareiginės algos, priedų, priemokų.

(*Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas*)

[...] pagal Konstituciją kurios nors teisėjo atlyginimo sudedamosios dalies mažinimas didinant kitą teisėjo atlyginimo sudedamąją dalį, kai pats teisėjo atlyginimas nemažėja, nereiškia teisėjo atlyginimo, kaip teisėjo socialinės (materialinės) garantijos, mažinimo.

(*Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas*)

[...] advokatai nuo minėtų asmenų, kurių darbas yra įskaitomas į stažą teisėjo atlyginimo sudedamajai daliai – priedui už išarnautus Lietuvos valstybei metus apskaičiuoti, skiriasi ir tuo aspektu, kad advokatai negali būti laikomi dirbančiais valstybės ar savivaldybių institucijose. Taigi tarp advokatų ir asmenų, dirbančių valstybės ar savivaldybių institucijose, yra tokių skirtumų, kurie objektyviai pateisina teisinį reguliavimą, nustatantį, kad darbo advokatu laikotarpis, kitaip nei asmenų, dirbusių valstybės ar savivaldybių institucijose, darbo stažas, nėra įskaitomas į stažą priedui už išarnautus Lietuvos valstybei metus gauti.

(*Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas*)

Iš Konstitucijos kylantis vienodo teisėjų statuso principas suponuoja, kad tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismų teisėjai yra lygūs ne tik pagal savo įgaliojimus vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) ir nepavaldumą jokiame kitame teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui, atsakomybę bei imunitetus, Konstitucijos 113 straipsnyje numatytus jų veiklos suvaržymus bei atlyginimo ribojimą, bet ir pagal tai, kad turi būti užtikrinamas tolygus jų darbo krūvis; taigi tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismų teisėjams už darbą turi būti atitinkamai atlyginama nė vieno iš jų nediskriminuojant ir nė vienam netaikant privilegijų ir jiems turi būti nustatytos atitinkamos – nediskriminacinės ir privilegijoms neprilygintinos – socialinės (materialinės) garantijos.

(*Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas*)

[...] iš Konstitucijos ir įstatymų kyla ir tokios teisėjų funkcijos, kurias vykdydamas teisėjas turi dirbti viršvalandžius, poilsio bei švenčių dienomis [...]

(*Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas*)

[...] pagal Konstituciją, *inter alia* jos 48 straipsnio 1 dalį, negali būti tokios situacijos, kad teisėjui, vykdančiam Baudžiamojo proceso kodekse, Civilinio proceso kodekse ir kituose įstatymuose nurodytas teisėjo funkcijas, kurios turi būti vykdomos po darbo valandų, poilsio bei švenčių dienomis, būtų nemokama arba už šį darbą nebūtų apmokama teisingai.

(Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas)